

Speil, speil på veggen der, hvem bør hedres i landet her?

Prestegårdslåna er bygget i to omganger, henholdsvis i 1720 og 1744. At det alltid ser velstelt ut, skyldes de mange frivillige som har sluttet seg til arbeidet

PRESTEGÅRD SLÅNA I MELHUS

Tekst og foto: **Sjur Harby**

F. 1963. Arkeolog og skribent. Driver rådgivningsfirmaet Disen Kolonial i Hamar.

www.disenkolonial.no

For verken her eller andre steder er slike bygninger noen selvfølge. Den som kjenner Fortidsminneforeningens årbøker fra mellomkrigstiden, vil huske den innsats Harry Fett og hans kolleger gjorde for redde stumpene av den norske kulturarven. Under vignetten "Tapte kulturverdier" ble for

På en dag i oktober tar prestegårdslåna i Melhus seg riktig godt ut. Lang, okerfarget, smekker og velholdt. Vakkert beliggende på en morenerygg i forkant av kirken, om du da er av dem som kommer sørfra. Men all skjønnhet er tuftet på smerte. Også i Melhus.

lengst henfjerne prestegårdsbygninger, kirker og kjøpmannshus manet frem fra glemselen. Fra hele landet lød den samme melodien; revet, revet, revet... Citadellet på Gundersholmen ved Kragerø, hovedbygningen på Kvernes prestegård på Averøya, hovedbygningen på Grans preste-

gård, Hadeland og Hunn kirke ved Gjøvik: Alle hadde de lidd samme skjebne. By så vel som bygd var rammet av angsten for ikke å være tidsmessige nok. Evangeliet lød da som nå; gammelt er stagnasjon, nytt er fremskritt. "Aldrig har vort land – muligens reformasjonstiden undtat – tapt saa meget

Brita Søberg, Ragnhild Overbye og Sigurd Sandviken arbeider i Niels Nielsen Dahls værelse. Foto: Privat

Fra Steenbuch-salongen. Foto: Olav Harald Langås

I prestegårdslåna er det bygget opp en viktig dokumentsamling, dels funnet i huset, dels gitt i gave fra folk med hjerte for huset

av betydning for vor kultur som netop i sidste halvpart av det 19de aarh.", het det da dokumentasjonen startet i 1917. Hovedbygningen på kapellangården i Melhus fra 1827 gikk også dukken. Det skjedde i 1908, og prestegårdslåna holdt på å slå følge noen generasjoner senere.

PÅ OVERTID

Men, den overlevde fordi noen ville det. Folk tok til motmæle, rakte hånden i været og ba om ordet på overtid. For der, akkurat der hvor låna fremdeles står, var en kirkegårdsutvidelse planlagt og nesten gjennomført. Året var 1991. Grusgangen inn fra kirkegården lå allerede som en løkke rundt huset.

MELHUS

Men la oss ta to ord om bygningen og stedet før vi fortsetter. For Melhus har mye å vise til. Her har hovedveien mellom Oslo og Nidaros gått i uminnelige tider og brakt impulser til bygda. Einar Tambar skjelve, han som ifølge Olav Tryggvasons saga svarte med de bevingede ord "For veik, for veik er kongens bue" under slaget ved Svolder, holdt til i disse traktene. Her bodde også Asbjørn fra Medalhus, storbonden som stilte seg i spissen for trøndernes kamp mot Håkon den godes kristningsforsøk på 900-tallet. I Melhus finner du fremdeles et frodig jordbrukslandskap, som en gang gjorde prestegjeldet til et av landets feteste.

I Salmonsens leksikon heter det at det en gang har stått et hedensk tempel der hvor prestegården og kirken står i dag. Kanskje det. Helt sikkert er det i alle fall at kirkestedet har aner tilbake til middelalderen. Dagens kirkebygning er trolig den tredje i rekken og erstattet i 1892 den gamle steinkirken fra 1200-årene. Men forut for denne antar en at det har stått minst en generasjon av trekirker.

LÅNA

Prestegårdslåna slik du ser den i dag, er en panelt toetasjes tømmerbygning som egentlig består av tre hus. Den midtre delen er presteboligen, bygget tidlig i 1720-årene. Noe yngre er Herre-

Tapetet ble funnet på det "tomme" mørkeloftet i 1998, sammen med nesten hundre andre funn. Jon Brønne undersøkte det og sier det er fra midten av 1800-tallet. Konservator Mette Maske ved Trøndelag folkemuseum har konserveret det. Det er det samme som det eldste tapetet i Hans N. Haugerommet

stuen mot øst og Borgestuen mot vest, som begge ble føyd til i 1744. Bygningen hadde en kort periode også en tverrfløy mot nord. Denne er nevnt i en branntakst fra 1821, men var revet allerede ti år senere.

To større ombygninger/restaureringer er kjent, henholdsvis i 1877 og 1929. Etter den tid har det bare skjedd mindre endringer, og dette i seg selv gjør låna interessant. For her hvor tiden har stått stille, kan du følge bygningens vekst og forfall fra rom til rom. Her er interiører fra tre århundrer. Vakre fyllingspaneler finner du i stuene, tømmervegger og stor grue i Størhuset. Det er så å si ikke gjort endringer i rominndeling siden 1700- og tidlig 1800-tall. Kan hende er låna også ganske representativ for standarden på norske prestegårder før krigen, før bad og toalett gjorde sin store entre i norske husholdninger. Frem til 1960 tjente huset som prestens bolig, men ved kommunens overtakelse dette året måtte

den daværende presten, bureisingspresten Ola Røkke, flytte mot sin vilje.

ANLEGGET

Eldre fotografier av tunet viser at det tidligere sto flere uthus nord for låna, men disse er alle revet som følge av kirkegårdsutvidelser. I dag er det bare låven og forpakterboligen som minner besøkende om at gården en gang var blant bygdas største. Det var da også en påtenkt utvidelse som skulle få Sør-Trøndelag fylkeskommune til å gripe inn med midlertidig fredning i 1991. Etter en lang og stor innsats, ikke minst fra medlemmer i foreningen Prestegårdslånas Venner, ble den 37 meter lange låna og den syv mål store hagen endelig fredet av Riksantikvaren i 1996. I 2002 besluttet Melhus kommune-styre enstemmig å gi fra seg eierskapet og omgjøre prestegårdslåna og hagen til en ideell, privat stiftelse. Stiftelsens styre, som fra september 2002 har drevet låna,

Hva gjøres med bygningen? Minst mulig, svarer Kristine Kaasa Moe: - Vi bevarer det som det er. Her en dørriker i 1. etasje

har medlemmer valgt av Melhus kommunestyre, Prestegårdslånas Venner, Kirkelig fellesråd og Melhus historielag/Fortidsminneforeningen avd. Trøndelag. Merk deg organisasjonsformen om du selv går med planer om å redde en bygning.

LOOK TO...

Fra å være i en sørgelig forfatning er prestegårdslåna blitt en institusjon i Melhus. Lokalt er den en møteplass, nasjonalt et referanseprosjekt og et forbilde for håndtering av antikvarisk bygningsmasse. Vi snakker ikke bare om arbeidets utførelse og materialenes kvalitet. Like mye handler dette om en helhetlig formidling av kulturarv. For her stifter barn bekjentskap med begreper som kulturminne, autentisitet og tradisjonshåndverk, med yrkesstolthet, dokumentasjonsrutiner og restaureringsprinsipper. Her kan folk levere gjenstander og dokumenter, og her trengs det alltid en ledig hånd om du skulle ha tid til overs. Dessuten har stiftelsen gjort noe annet lurt. De ber om tjenester fra lokale håndverkere og næringsliv. Aldri mer enn det hver og en kan avse; et par ar-

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) har i flere år utført fargeundersøkelser i låna. Få prestegårdsbygninger er bedre dokumentert enn prestegårdslåna i Melhus

beidstimer her, litt spiker og noen lysbrytere der. Etter hvert har hele bygda fått et forhold til låna.

Fordi det jobbes parallelt og helhetlig, er prestegårdslåna også utpekt som forbilledlig. Flere frivillige er engasjert i å samle inn og å tilrettelegge dokumentasjon om låna, dens beboere, om bygda og folket. Ved siden av den såkalte Kaasen-samlingen, i seg selv et lite folkemuseum, tar stiftelsen imot gjenstander, bøker og dokumenter. Alt registreres og dokumenteres i tråd med museumsfaglige retningslinjer. Etterhånden er arbeidet her blitt til 28 ulike rapporthefter. Flertallet, 16 for å være nøyaktig, er besørget av Kristine Kaasa Moe selv, leder i stiftelsen.

PENGER

Kronargumentet for å rive er at det blir for dyrt å sette i stand. Men også her viser prestegårdslåna vei. Kaasa Moe er en påholden

Alle gjenstander som mottas i låna, behandles etter museumsfaglige retningslinjer. Hvite hansker ligger utlagt i alle rom

Den nære fortid er også i historie. Det elektriske anlegget er skiftet, men første generasjon brytere og ledninger er bevart

Fra prestegårdslåna til kirken er det bare et steinkast

” Aldrig har vort land – muligens reformationstiden undtat – tapt saa meget av betydning for vor kultur som netop i sidste halvpart av det 19de aarh.”

dame og bruker aldri penger som ikke står på bok. Men søknader til offentlige og private institusjoner har også kastet godt av seg gjennom årene, og har finansiert både fargeundersøkelsene til Merete Winness fra Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) og de utallige restaurerings- og rehabiliteringsarbeidene. Fra Melhus kommune mottar dessuten låna 100 000 kroner i årlig støtte. Pengene er kommet godt med. Hør bare på hva som er gjort siden stiftelsen overtok: Av 37 vinduer er 15 restaurert, tre av fire doble ytterdører er reparert, nytt elektrisk anlegg er installert over hele bygningen, brann- og tyverisikring er på plass, bygningen har fått nye renner og nedløp, murverk er gått over og reparert, tidsriktige lamper er montert i nesten alle rom. For å nevne noe. Dessuten jobber folk gratis her, både pensjonister og fagfolk. Hver eneste dag kan du se noen som skriver, raker, vasker,

maler eller feier. Det som er godt for låna, er også godt for folk.

GAMMEL PRESTEGÅRDSKULTUR

Anders Bugge, en av Harry Fetts mange våpendragere, skrev i 1918 at "de gamle prestegaardene som staar igjen med sine store og mange hus, fortæller bedre end de moderne villaer om prestens gjerning, om hva han har utrettet som «far» i sognet, for religionen og aandslivet og til like for den materielle kultur. Og ikke bare det – de peker i grunden ogsaa paa hva prestegaarden bør bli", mente han.

Jeg er sikker på at Bugge ville ha elsket Prestegårdslåna i Melhus. For den er akkurat det han selv så for seg; gamlehjem, sykestue, barnehjem, folkeboksamling, ungdomslokale, kirkestue og kirkestall.

Bugge skrev det i 1918. Kaasa Moe gjør det i dag.